

Canzi Ágost Elek: Szület Vác vidékén

Szüret

1. az érett → szőlőfürtök levágása a tőkéről, a szőlőtermés összegyűjtésének munkafolyamata, ill. a szőlőlé leszűrése, a szőlő feldolgozása a borkészítéshez. – Történeti adatok szerint a borkészítés látszik korábbinak, valószínűleg középkori gyakorlatot tükröz. A 17. sz.-tól a gyűjtés munkáját magába foglaló jelentés általánosan ismertté vált, újabban más termékenyek betakarítására is vonatkozik (dinnye, kukorica).

A szüret a parasztgazdaságban a többi szőlőmunkával szemben segítséggel végzett társasmunka, városi szőlőmonokultúrás gazdaságban általában bér munka, a 19. sz. közepe előtt a földesúri szőlőkben főként robotmunka.

A szüret ideje a hazai szőlőkben okt.–nov. hónap volt. Kezdőnapja, ill. kezdőhete a 18–19. sz.-ban hagyományosan meghatározott volt, amelyet a városi és községi tanács, hegyközségi előljáróság, s nem utolsósorban a földesúri járandóság szedésének rendje és módja (→ bordézsmá) határozott meg. A Mihály napjától (szept. 29.: az Alföld több vidékén, Eger környékén); Terézia (okt. 15.: Erdélyben és a Dunántúl nagyobb részén, Mátraalján); Gál (okt. 16.: Erdélyben); Lukács (okt. 18.: Borsod megyében); Orsolya (okt. 12.: Kőszeg vidékén); Simon-Juda napjáig (okt. 28.: Tokaj-hegyalján) tartó szüretkezdetben a szőlőfajták érési idejének helyi tapasztalata is tükröződnek.

A közhírré tett szüretkezdet után a szőlőhegy felszabadításával, a hegykapuk megnyitásával láthattak a szedéshez. A dézsmás időkben dülönként, később gazdánként folyt a szüret. A szedők (lányok, asszonyok), görbe késsel, kacorral, szőlőollóval vágják el a fürt nyelét, csutáját s a helyileg szokásos gyűjtőedénybe teszik (→ szüreti edény). A szüret munkája a csemegeszőlők terjedése és az igényesebb, fajtánkénti külön szedések óta több részletben történik, de a történeti borvidékeken már a 17. sz.-tól külön szüretelték a vörös és fehér szőlőket, ill. az aszúszemeket, amelyek eltérő borkészítési eljárást igényeltek (→ szőlőfeldolgozás). A kisparaszti szőlőkben (Dunántúl, Alföld) szokásos az előszüret, néhány korán érő fajtából szüreti bort csinálnak, a tulajdonképpen szüret itt a szőlő egybeszedését jelenti. A szedők gyűjtőedényéből a férfiak, a puttonyosok, ill. csöbrösök háton, vállon vagy kézben hordott szőlőszállító edényébe kerülnek a fürtök. Ők hordják ki a → szüretelőhelyre a termést, és beleöntik a szedő vagy taposó → kádba, a szállító kádba, ill. lajtba (→ hordó).

A szüret sajátos munka és ünnep jellegére utal a hagyományos szüreti étrend és a szüreti szokások. –

2. Mint → munkaszokás olyan közösségi jellegű munkaalkalom, amelyhez gazdag szokáshagyomány tartozik, amelyben a munka és az → ünnep összekapcsolódik. –

A múlt században és az előző századokban ünnep jellege különösen kidomborodott. A 16–17. sz.-ban szüret idejére a törvénykezést is beszüntették. A megélénkült szőlőhegyeken zenélés, nótázás, fegyverdurrogatás hallatszott. A 20. sz.-i szüreti szokásokban eltérő korú, jellegű és eredetű agrárrítusok, maszkos és dramatikus szokások, ill. a céhes élet közösségi megnyilvánulásai találhatók meg. A szüreti szokások mai formájukban a szüreti felvonuláshoz, menethez és a bálhoz vagy mulatsághoz kötődnek.

Az országszerte egységes és egységesített (a századfordulón miniszteri rendelettel szabályozott és azóta is többször felújított) szokások elsősorban a 18–19. sz.-i uradalmi szőlőmunkások szokásainak mozzanatait vették mintául. E szokások a szőlőszedés utolsó napjához, a végzéshez, a végzésnaphoz kapcsolódtak, az eddig ismert adatok szerint meglehetősen egyöntetűséget mutattak: az uraság karjának fürtös hajtással való megkötözése, a favázra aggatott fürtökből álló szüreti koszorú (szőlőkoszorú, piramis, gúla) elkészítése, a koszorúvivők vízzel történő leöntése. A végzés délutánján az uraság megköszöntésére került sor általában verses rigmusokkal, melyben a gazda vagy vincellér jószívűségéről vagy fukarságáról is szó esett. Ezt követte az uraság ajándékozása (pl. a szorgosabb szedők kendőt kaptak). A gazda házánál este trakta volt (birkapörkölt, pogácsa és bor), amit a végzéstánc, a multság zárt. Közvetlenül a szüret után gyakori volt az ifjúság szüreti bállal végződő

felvonulása. –

A szőlőmonokultúrák helyek, főként mezővárosok kapásai, gazdapolgárai és iparosai (bognárok, kádárok) céhes rendszerű társaságokba, confraternitásokba (pl. Tokaj-Hegyalján: kapás céh, kapás társulat, fáklyás társulat stb.) tömörültek a 17–19. sz.-ban. Ezek szüreti ünnepeinek elsősorban a felvonulás. Bacchus-kultuszra utaló elemeket tartalmaznak (Tokaj-Hegyalján a baksus: hordóra ültetett piros ruhás férfibábu lopótökökkel), azonban nem valószínű, hogy a szőlő és bor istenségeivel közvetlenül hozhatók összefüggésbe. A borkirály a múlt században más magyar területeken is szerepelt. A menet vezetői, a vőfélyek, sáfárok (Tokaj-Hegyalja), táncmesterek (Gyöngyös) a céhes világ és a lakodalom tisztségviselőire utalnak. A felvonulás → alakoskodásra is módot nyújtott. A maskurások részben a szőlőművelés mozzanatait jelenítik meg (köözőasszony: középkorú férfi rossz női ruhában, tolvaj és csősz harca stb.), részben genre-figurák (török, szerecsen, kisasszony, drótostót, vándorárus, úrfi, cigány, medvetáncoltató). Ezek a felvonulások eredetileg → farsangkor voltak, de áttolódta a szüret befejezését követő időpontra.

Magyar Néprajzi Lexikon